

مقاله پژوهشی: طراحی الگوی اندیشه مقام معظم فرماندهی کل قوا (حفظه‌الله تعالی)

درباره آمادگی دفاعی نیروهای مسلح

[20.1001.1.24234621.1400.11.43.3.0](https://doi.org/10.1001.1.24234621.1400.11.43.3.0)

اصغر محمدی فاتح^۱، حمید کریمی^۲

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۲/۲۷

تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۲/۲۲

چکیده

آمادگی دفاعی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های اصلی و مهم قدرت ملی شناخته می‌شوند و مقام معظم رهبری در طول دوران زعامت خویش نکات اصلی مربوط به این حوزه را بیان فرموده‌اند که بایستی سرلوحه کار فرماندهان و مسئولان قرار گیرد. هدف این تحقیق شناسایی مفاهیم و مقوله‌های مرتبط با نیروهای مسلح و درنهایت طراحی الگوی اندیشه مقام معظم رهبری درباره آمادگی دفاعی - نظامی نیروهای مسلح است. رویکرد تحقیق، کیفی است و با استفاده از روش داده‌بنیاد انجام شده است. همچنین جامعه آماری تحقیق مشتمل بر بیانات و مکتوبات معظم‌له از بدو زعامت ایشان تا سال ۱۳۹۶ است. براساس کدگذاری باز، تعداد ۱۰۶۶ کد مرتبط با نیروهای مسلح شناسایی شد که این کدها در مرحله کدگذاری محوری در قالب ۸۳۹ مفهوم، ۵۱ مقوله فرعی و ۱۵ مقوله اصلی تلخیص شد. مقوله‌های اصلی عبارت‌اند از: آمادگی نیروهای مسلح، اتحاد، ویژگی‌های نیروهای مسلح، مأموریت، تقویت نیروها، فرماندهی نیروهای، کسب تجارب، تعاملات نیروها، اقتدار نیروها، دستاوردهای نیروهای مسلح، خودکفایی، خدامحوری، مردم‌محوری، کار و تلاش جهادی و سازمان‌دهی نیروهای مسلح. روایی تحقیق از طریق چهار خبره مطالعات راهبردی در ارتش تعیین شد و پایایی مصاحبه‌ها هم از طریق فن توافق درون موضوعی محاسبه شد. تمامی مقوله‌ها و مفاهیم هم به‌صورت الگوی منظومه‌ای و هم در قالب الگوی پارادایمی نظریه داده‌بنیاد ارائه شده است.

کلید واژه‌ها: اقتدار، آمادگی، دفاع، اتحاد نیروهای مسلح، مأموریت.

۱. استادیار گروه مدیریت، دانشکده مدیریت و علوم نظامی دانشگاه افسری امام علی (ع): تهران، (نویسنده

مسئول: Amohammadi1360@yahoo.com).

۲. استادیار دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران.

مقدمه

جوامع انسانی برای حفظ حکومت، استقلال و تمامیت ارضی و تأمین امنیت خود ناگزیر از فراهم نمودن نیروی نظامی هستند. استقلال و امنیت هر کشور و دولت اعم از داخلی و خارجی نیز در پرتو قدرت و توان نظامی تأمین می‌گردد. یک ملت اگر بخواهد سرفراز بماند، باید قدرتمند باشد. این قدرت در شکل نظامی آن به وسیله نیروی مسلح انجام می‌گیرد. از این رو کشورهای مختلف به این منظور تشکیل و سازمان‌دهی نیروهای مسلح خود را در راستای دفع خطرهای خارجی و داخلی طراحی می‌کنند و با تشکیل سازمان‌ها و نهادهای نظامی خاص، افراد کارآمد و توانا را به استخدام درمی‌آورند (نظریور، ۱۳۸۶: ۱۳۹).

البته، با پیچیده‌تر شدن نظام امنیتی جهان و ظهور بازیگران جدید در عرصه تهدیدات نظامی، تغییر رویکرد دفاعی از تهدیدمحور به قابلیت‌محور از طریق ایجاد آمادگی‌های بنیادی و استحکام ساخت درونی در قدرت دفاعی کشور در مقابل تهدیدات و جنگ‌های احتمالی آینده نسبت به گذشته ضرورت بیشتری یافته است (قاضی میرسعید و همکاران، ۱۳۹۶: ۷۷).

فلسفه وجودی نیروهای مسلح همان چیزی است که حضرت علی^(ع) از آن به «حصون الرعیه» نام برده‌اند؛ بنابراین نیروهای مسلح به‌عنوان حصار امن برای امنیت یک کشور تلقی می‌شوند؛ به‌خصوص در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران که یک نظامی نوپا و مستقل تلقی می‌شود، مسئله دفاع و آمادگی در این عرصه و داشتن اقتدار بسیار مهم است. بر طبق بیانات مقام معظم رهبری: «هیچ ملتی نمی‌تواند انتظار داشته باشد که در حالی که ضعیف و ناتوان است و قادر به دفاع از خودش نیست، دیگران به او چشم طمع نورزند و نخواهند از او سوءاستفاده کنند، باید قدرتمند شد». «یک ملت اگر بخواهد سرفراز بماند باید قدرتمند باشد. دشمنان با مشاهده آمادگی نیروهای مسلح، نگاهشان به کشور و ملت، نگاه دیگری می‌شود»^۱.

در حالی که معظم^{له} از بدو زعامت خود به‌طور مستمر در خصوص اهمیت آمادگی دفاعی در کشور نکات مهمی را مطرح کرده‌اند، اما محققان و کارگزاران نیروهای مسلح محورهای بیانات معظم^{له} را به‌طور مطلوب ردیابی نکرده و این بیانات در حد کافی در سازمان نیروهای مسلح و سایر سازمان‌ها جاری‌سازی نشده است. تدوین اندیشه معظم^{له}

در خصوص آمادگی دفاعی، نه تنها می‌تواند آثار و تبعات منفی بی‌توجهی به نیروهای مسلح را نشان دهد، بلکه با نشان دادن نقاط قوت و فرصت‌های موجود، منجر به ظهور جهت‌گیری راهبردی در درون نیروهای مسلح می‌شود. هر یک از مؤلفه‌های ایجاد توانایی نظامی در نیروی مسلح اعم از نیروی انسانی، روحیه، وفاداری و اطاعت‌پذیری، انضباط، آموزش، ارتباطات، تجهیزات، فرماندهی کارآمد، آماد و پشتیبانی فعال، قدرت حفظ و تولید اطلاعات، ساختار و تشکیلات و... دارای نقاط قوت و در عین حال با ضعف‌ها و کمبودهایی مواجه است که مأموریت‌های اساسی حاکم بر یک نیروی مسلح ایجاب می‌کند تا کارکردهای آسیب‌زای آن را مورد بررسی قرار دهد (عصاریان‌نژاد، صیعی، ۱۳۸۶: ۸۷).

از سوی دیگر چند سالی است که مفاهیمی همانند جنگ‌های ترکیبی و نبرد نامتقارن در ادبیات دفاعی کشورمان مطرح گردیده و دکتترین دفاعی و تحول در ساختار نیروهای مسلح بر اساس آن‌ها تبیین می‌شود؛ به گونه‌ای که مقام معظم رهبری به تازگی بحث «قوی شدن» را مطرح کرده‌اند. ایشان می‌فرمایند: «باید ملت ایران و مسئولین کشور تلاششان برای قوی شدن کشور و قوی شدن ملت باشد، با اتحاد، با حضور، با صبر و استقامت و با کار سخت و پرهیز از تنبلی؛ این اگر [محقق] شد، به توفیق الهی، به فضل الهی، ملت ایران در آینده نه‌چندان دوری آن‌چنان خواهد شد که دشمنان حتی جرأت تهدید هم پیدا نکنند»^۱. به‌طور قطع، شرط اصلی قوی شدن کسب آمادگی در همه ابعاد و به‌خصوص آمادگی دفاعی و نظامی است. اتخاذ تدابیر دفاعی در هر کشوری وابسته به دکتترین دفاعی مناسبی است که در پاسخ به ماهیت تهدیدهای آتی تدوین می‌شود. از این رو لازم است در مواجهه با چنین تهدیدی الگوها و روش‌های کلاسیک در اداره جنگ مورد تجدید نظر قرار گرفته و با در نظر گرفتن ویژگی‌های نیروی نظامی کشور و تحولات پیرامونی آن، به اتخاذ تدابیر جدید دفاعی اقدام نمود که این تدابیر به‌طور منظم و به‌صورت اقتضایی توسط مقام معظم رهبری بیان شده؛ اما به‌صورت مستند در اختیار آحاد نیروهای مسلح قرار نگرفته است؛ بنابراین، به نظر می‌رسد تدوین الگوی مناسبی از اندیشه فرماندهی معظم کل قوا در عرصه آمادگی

دفاعی انجام نشده و برای عملیاتی‌سازی نقش و کارویژه‌های نیروهای مسلح در ابعاد مختلف نظامی، همچون آمادگی، سازندگی، تجهیزات، سازمان‌دهی، دفاع و امنیت، مرجع منسجمی وجود ندارد.

بنابراین هدف اصلی تحقیق طراحی الگوی اندیشه مقام معظم رهبری در خصوص آمادگی دفاعی نیروهای مسلح است. در همین راستا، اهداف فرعی تحقیق به شرح زیر مطرح شده است:

- شناسایی مفاهیم مورد نظر در اندیشه مقام معظم رهبری درباره آمادگی دفاعی - نظامی.
- شناسایی مقوله‌های مورد نظر در اندیشه مقام معظم رهبری درباره آمادگی دفاعی - نظامی.

مبانی نظری

الف) پیشینه عملیاتی

یداللهی (۱۳۹۹) مقاله‌ای با عنوان مبانی و اصول دفاعی جمهوری اسلامی از منظر قرآن به رشته تحریر درآورده است. ایشان در این مقاله به روش تحلیل محتوا تعداد ۱۵ مبنای ارزشی برای دفاع و تعداد ۲۰ اصل دفاعی از منظر قرآن کریم شناسایی کرده است.

سلمانی و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای به بررسی الزامات دیدبانی بر اساس بیانات مقام معظم رهبری پرداخته‌اند. در این مقاله بر اساس روش تحلیل مضمون، تعداد ۴۰ مضمون اصلی، ده مضمون سازمان دهنده و شش مضمون فراگیر بر اساس بیانات معظم‌له و در حیطه دیدبانی استخراج شده است. مضامین فراگیر در این تحقیق عبارت‌اند از: الزامات اطلاعاتی، راهبردی، مدیریتی، اعتقادی، اجتماعی و بصیرتی.

قاضی میرسعید و همکاران (۱۳۹۶) مقاله‌ای با عنوان تحلیل مضمون ساخت درونی قدرت نیروهای مسلح برای جنگ‌های آینده از منظر فرماندهی معظم کل قوا تدوین کرده‌اند. بر اساس روش تحلیل مضمون، چهار مضمون قابلیت‌سازی در فناوری و نیروی انسانی، عزم راسخ و اتحاد ملی، قدرت نظامی دانش‌محور و قدرت معنوی ولایت‌محور به‌عنوان مضامین فراگیر ساخت درونی قدرت ارائه شده است.

مراد پیری (۱۳۹۵) در مقاله‌ای به تبیین اصول و مؤلفه‌های الگوی دفاعی - امنیتی از دیدگاه اسلام با تأکید بر بیانات امام خامنه‌ای پرداخته است. در این تحقیق، داشتن نظریه دفاعی - امنیتی وسیله‌ای در تحکیم و حفظ ثغور سرزمین و حفظ منافع ملی شناخته شده و مسئولین بخش‌های اجرایی می‌بایست در اصلاح اهل و عمران بلاد مسئولیت خود را ایفا نمایند.

کمالی و خیراندیش (۱۳۹۶) مقاله‌ای تحت عنوان «الگوی توسعه آمادگی دفاعی کارکنان نیروهای مسلح» تدوین کرده‌اند. در این تحقیق با روش داده‌بنیاد، بیانات مقام معظم رهبری تا اسفند ۱۳۹۱ کدگذاری شده است. در این تحقیق، هشت مؤلفه برای آمادگی کارکنان نیروهای مسلح و چهار راهبرد برای ارتقای این آمادگی‌ها معرفی شد که پیامد آن ایفای مؤثر نقش نیروهای مسلح به‌عنوان مظهر اقتدار ملی، مقاومت و اقتدار اسلام است. اجرای راهبردهای ارتقای معنویت، رشد قابلیت‌های نظامی، دانشی و فناورانه و ترویج فرهنگ اسلامی می‌تواند زمینه توسعه آمادگی کارکنان نیروهای مسلح را فراهم سازد.

رشیدزاده (۱۳۹۳) مقاله‌ای با عنوان بررسی امنیت نظامی در گفتمان فرماندهی مقام معظم رهبری تهیه کرده است. نتایج بیانگر آن است که مفهوم امنیت نظامی ناظر بر حصول اطمینان نظام فرماندهی نیروهای مسلح از شکست تهدیدات و عملیات نظامی دشمنان و وصول به برتری نظامی مبتنی بر ایمان، بصیرت، مقاومت، آمادگی‌های نظامی بازدارنده و توان رزم مؤثر تحت تدابیر و فرامین ولی فقیه است.

ب) پیشنهاد نظری

- آمادگی دفاعی

پیشینه نظری این تحقیق در حوزه آمادگی دفاعی - نظامی است؛ بنابراین مباحثی مانند دفاع، امنیت، تجهیزات نظامی، ساختار نیروی نظامی، آمادگی معنوی، دکترین، راهبردها، تاکتیک‌ها و... ذیل این عنوان قرار می‌گیرند. در فرهنگ لغت، دفاع از نظر لغوی به معنی (بدی و آزاری را از خود یا دیگران دور کردن)، (وطن و ناموس و حقوق خود را از دستبرد دشمن حفظ کردن)، آمده است؛ بنابراین دفاع به مجموعه اقداماتی گفته می‌شود که انسان برای حفظ و حراست از حیات، اعتقادات، سرزمین و ... خود در برابر خطراتی که

او را تهدید می‌کند، انجام می‌دهد. جنگ همیشه دو طرف دارد، یک طرف عده‌ای قرار دارند که تهاجم را شروع می‌کنند و در طرف دیگر گروهی که برای دفع تهاجم از خود دفاع می‌کنند. مسئولان هر گروه و کشور و افراد با نفوذ هر ملتی باید با تمام وجود تلاش کنند تا جنگی اتفاق نیفتد، اما اگر تهاجمی صورت پذیرد، تحت هر شرایطی باید دفاع کرد (وحیدی ۱۳۹۰: ۸۲)؛ زیرا به همان اندازه که جنگ عملی ناخوشایند و ناپسند است، دفاع و آمادگی دفاع امری عقلانی و پسندیده است.

آمادگی به مجموعه‌ای از دانش، خصوصیات، نگرش‌ها و مهارت‌های مرتبط با عملکرد شغلی اشاره دارد که از طریق آموزش بهبود می‌یابد (بی‌ست، ۲۰۰۹). دانش، مهارت، توانایی و نگرش چهار مؤلفه اصلی آمادگی برای انجام وظایف است. دانش و معلومات زیربنای توسعه مهارت‌ها و نگرش محسوب می‌شود و مهارت توانایی استفاده از علم در محیط کار است. همچنین توانایی نیز ظرفیت انجام کارهای فکری بوده و به همه کارکنان در دستیابی به هدف و عملکرد مطلوب در محیط پیچیده امروزی کمک می‌نماید. نگرش نیز چارچوبی است که میدان اندیشه و عمل کارکنان را تبیین نموده و درک وی را از محیط پیرامون خود جهت تصمیم‌گیری برای عمل مشخص می‌نماید. این چهار مؤلفه در یک زنجیره متصل به هم میزان آمادگی برای انجام وظایف را مشخص می‌نمایند (کمالی و خیراندیش، ۱۳۹۶).

مؤلفه‌های نرم‌افزاری قدرت نظامی شامل عناصری مثل روحیه، وفاداری، انضباط، فرماندهی کارآمد، آموزش و... است که در حوزه نیروی انسانی قرار دارد. از طرفی، مؤلفه‌های سخت‌افزاری آن عناصر از قبیل تجهیزات و امکانات، فناوری، پشتیبانی، بودجه دفاعی و... است که نحوه‌ی به‌کارگیری هر یک از این مؤلفه‌ها و شکل دادن قدرت نظامی، خود مستلزم تغییر در نگرش سنتی و توجه به روش علمی و کاربردی و در واقع «مهندسی قدرت نظامی» است که سازمان نظامی را هدفمند نموده و از این طریق تغییرات بنیادی را در ساختار و تشکیلات نیروی نظامی به‌منظور حرفه‌ای کردن و کاهش هزینه‌های اقتصادی

و در عین حال با قابلیت عملیاتی مؤثر و با هدف راهبردی کسب پیروزی قاطع فراهم می‌آورد.^۱

- آمادگی دفاعی در قرآن

در قرآن مجید آیات زیادی وجود دارد که به آماده‌سازی نیروها در مقابل دشمن تأکید دارد از جمله آیه ۶۹ سوره انفال که می‌فرماید: «و در برابر آن‌ها آنچه توانستید از نیرو و اسبان بسته شده آماده سازید که بدین وسیله دشمن خدا و دشمن خود و دشمن دیگری را غیر آن‌ها که شما آن‌ها را نمی‌شناسید، خداوند آن‌ها را می‌شناسد، بترسانید» (مرادی و همکاران، ۱۳۹۹). بر اساس قرآن یکی از راه‌های سنجش ایمان افراد، توجه به نیروهای دفاعی کشور و آمادگی نظامی است؛ هر میزان توجه فرد و دولت به مسئله آمادگی نظامی بیشتر باشد، گواه روشنی از ایمان شخص به اسلام و خدا و دستورهای آن است (توبه، آیه ۴۴ و ۴۵). حضرت سلیمان نبی (ص) در همین راستا به ارزیابی آمادگی نظامی همه نیروها از انس و جن و جانور می‌پرداخت؛ به‌طوری که از نبود مرغی چون هدهد سؤال می‌کرد (ص، آیه ۳۰؛ نمل، آیه ۲۰). نیروی نظامی می‌بایست از سوی فرماندهان همواره مورد آزمون و ارزیابی قرار گیرند تا توانشان سنجیده شود یا برای حمله و جنگ آمادگی لازم را به دست آورند (بقره، آیه ۴۲۹).

از نظر قرآن، اقتدار و آمادگی نظامی باید در چنان سطحی باشد که به‌سادگی دشمنان مغلوب و خوار شده و شکست زبانونه برای آنان رقم بخورد، نه آنکه در سطحی باشند که بتوانند جنگ را فرسایشی کرده و هزینه‌های زیادی را بر جامعه تحمیل کرده و شرایط خود را بر امت تحمیل کنند (سلوکی، ۱۳۹۵).

- آمادگی دفاعی در اندیشه مقام معظم رهبری

اندیشه مقام معظم رهبری در خصوص آمادگی دفاعی نیروهای مسلح، هم مبتنی بر آموزه‌های قرآنی است. مقام معظم رهبری معتقد هستند: «تا این دشمن وجود دارد، تهدید هست تا تهدید هست، فکر و آمادگی دفاع باید باشد، ما در فکر دفاعیم، ما زنده و

هوشیاریم، ما از سرمایه عظیم و ارزنده‌ایی که پیش ماست (انقلاب و اسلام و نظاممان) غفلت نخواهیم ورزید و از آن دفاع خواهیم کرد. دفاع جزئی از هویت یک ملت زنده است. هر ملتی که نتواند از خود دفاع بکند زنده نیست»^۱.

رهبر معظم انقلاب اسلامی وظیفه دفاعی نیروهای مسلح را وسیع و گسترده دانسته و فرمودند: «ارتش جمهوری اسلامی ایران، سپاه پاسداران، بسیج و نیروهای انتظامی، در کشور ما سربازان آرمان‌های بلند انسان‌اند، نیروهای مسلح ما خود را آماده و مجهز می‌کنند تا دفاع کنند. نه تنها دفاع از سرزمین که خود افتخار بزرگی است، بلکه دفاع از آرمان‌های انسانی، دفاع از شرف و کرامت انسانیت»^۲.

حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) اشاره فرموده‌اند که ایران اسلامی باید به استحکام ساخت داخلی قدرت بپردازد و هرچه در توان دارد در راستای ایجاد اقتدار به کار گیرد. به تازگی هم موضوع قوی شدن توسط معظم‌له مطرح شده است که ابعاد مختلفی مانند تقویت تجهیزات، نیروی انسانی، روحیه و... دارد.

روش‌شناسی تحقیق

این تحقیق با رویکرد کیفی و به روش داده‌بنیاد انجام شده است. با توجه به خلأ الگوی مناسب در بخش نیروهای مسلح بر مبنای منویات معظم‌له، این مطالعه از نظر هدف، اکتشافی و به دنبال ایجاد دانش و درک بهتر از نیروهای مسلح است. بر این اساس، اجرای پژوهش به منظور پاسخ به این سؤال صورت می‌پذیرد که ابعاد و مؤلفه‌های قابل توجه در منظومه اندیشه مقام معظم رهبری با محوریت نیروهای مسلح کدام‌اند؟ پاسخ به این سؤال با بررسی و تحلیل محتوای بیانات صورت گرفته است. رویکرد پژوهش، استقرایی و نحوه انجام آن، کیفی است. پژوهش‌های کیفی برای کمک به پژوهشگر به منظور درک افراد انسانی و بسترهای اجتماعی و فرهنگی که انسان‌ها در آن زندگی می‌کنند، شکل گرفته‌اند (دانایی فرد و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۳). در

۱. سخنرانی در مراسم ششمین دوره فرماندهی و ستاد دانشگاه امام حسین (ع): ۲۹/۸/۶۸

۲. بیانات در مراسم مشترک دانشگاه‌های افسری ارتش: ۳۰/۰۹/۱۳۸۴

کدگذاری داده‌ها، متن بیانات به دقت مطالعه و مفاهیم و عبارات مهم از میان انبوهی از داده‌ها استخراج و برای هر یک کدی تعیین شد که به این فرایند، کدگذاری گفته می‌شود. روایی تحقیق به شیوه سرشماری تمام بیانات مورد مطالعه قرار گرفت و نمونه‌گیری مبنای کار قرار نگرفت. در مرحله اول کدگذاری باز انجام گرفت که بر اساس آن پس از احصاء هر نکته کلیدی در رابطه با نیروهای مسلح به آن نکته کلیدی کد اولیه‌ای اختصاص داده شد. در مرحله کدگذاری باز، تعداد ۱۰۶۶ کد حاصل شد که از این تعداد کد، تعداد ۸۳۹ مفهوم منحصر به فرد استخراج شد و سپس در کدگذاری محوری این مفاهیم در قالب ۵۱ مقوله فرعی و ۱۵ مقوله اصلی طبقه‌بندی شد. برخلاف پژوهش‌های کمی، در میان پژوهش‌های کیفی هیچ آزمون استاندارد برای روایی وجود ندارد و اغلب ماهیت پژوهش توسط خود پژوهشگر تعیین و جرح و تعدیل می‌شود و حتی ممکن است هیچ فرضیه اولیه‌ای وجود نداشته باشد؛ بنابراین ماهیت مفهوم روایی در پژوهش‌های کیفی به بازنمایی مشارکت‌کنندگان، اهداف پژوهش و مناسب بودن فرایندها ارتباط دارد (فقیهی و علیزاده، ۱۳۸۴).

به عبارت بهتر برای تضمین تدریجی روایی و پایایی در طی فرایند پژوهش کیفی، از سازوکاری با عنوان «ممیزی پژوهش» استفاده شده است. این سازوکارها در هر کدام از مراحل پژوهش تزیق می‌شوند تا با شناسایی و اصلاح خطاها قبل از نفوذ در الگو و قبل از اینکه تحلیل را مخدوش سازند، نوعی یافته‌های پژوهشی معتبر ایجاد کند؛ بنابراین در مرحله کدگذاری بیانات با بهره‌گیری از نظرات چهار خبره حوزه مطالعات راهبردی سعی شد که کیفیت کدگذاری تضمین گردد و اعتبار آن از نظر خبرگان تأیید شود.

برای تعیین پایایی کدگذاری‌ها از روش توافق درون موضوعی استفاده شده است؛ به عبارت دیگر، هم‌زمان دو نفر بیانات معظم^۱ه را مرور و آن‌ها را کدگذاری کردند. پایایی در تحلیل محتوا یک مفهوم کلیدی است. محاسبه پایایی بین کدگذاری‌های انجام‌گرفته به این ترتیب خواهد بود (بیابان‌گرد، ۱۳۸۲: ۱۳۴):

$$\text{فرمول پایایی} = \frac{2M}{N_1 + N_2} = \text{پایایی}$$

در فرمول فوق، M تعداد موارد کدگذاری شده بین دو کدگذار است که بین آنها توافق وجود داشته است و N1 و N2 به ترتیب تعداد کلی موارد کدگذاری شده توسط کدگذار اول و دوم است (بیابان‌گرد، ۱۳۸۲: ۱۰۲). در تحقیق کنونی از پایایی روش توافق درون موضوعی برای محاسبه پایایی مصاحبه‌های انجام‌گرفته استفاده شده است. برای محاسبه پایایی با روش توافق درون موضوعی از یک محقق دیگر که به روش تحلیل محتوا و نظریه داده‌بنیاد تسلط خوبی داشت، درخواست شد تا به‌عنوان همکار پژوهش در کدگذاری مشارکت کند. سپس محقق به همراه این همکار پژوهش، تعداد بیانات نیروهای مسلح در سه سال را کدگذاری کرده و درصد توافق درون موضوعی که به‌عنوان شاخص پایایی تحلیل به کار می‌رود با استفاده از فرمول مذکور ۰,۸۶ حاصل شد. با توجه به اینکه این میزان پایایی نیز بیشتر از ۶۰ درصد است (اکویل، ۱۹۹۶: ۲۳۷) قابلیت اعتماد کدگذاری‌ها مورد تأیید است. نتایج حاصل از این کدگذاری‌ها در جدول زیر آمده است:

جدول ۱: پایایی ابزار جمع‌آوری اطلاعات

بیانات سه سال	تعداد کل کدها	تعداد توافقات	پایایی باز آزمون درصد
کد A	۳۲	۱۳	۰,۸۱
کد E	۱۷	۷	۰,۸۲
کد F	۷۲	۳۲	۰,۸۹
کل	۱۲۱	۵۲	۰,۸۶

مرحله اول: کدگذاری باز

کدگذاری باز اشاره به بخشی از تحلیل دارد که با عنوان‌گذاری و مقوله‌بندی پدیده آن‌طور که داده‌ها نشان داده‌اند سروکار دارد. محصول عنوان‌گذاری و مقوله‌بندی، «مفاهیم» یعنی ارکان اصلی در ساختن الگو هستند. کدگذاری باز شامل تحلیل و

کدگذاری داده‌ها، مشخص نمودن طبقات و تفسیر آن‌ها بر اساس ویژگی‌های هر طبقه است. در ضمن کدگذاری باز داده‌ها به بخش‌های مجزا خرد شده و برای به دست آوردن شباهت‌ها و تفاوت‌های آن‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرند. تعداد کدهای اولیه بر اساس جدول شماره یک، هزاروشصت‌وشش کد حاصل شد که چهار کد از آن در جدول پیش رو مشاهده می‌شود.

جدول ۲: نمونه‌ای از کدگذاری باز بیانات مقام معظم رهبری با محوریت نیروهای مسلح

ردیف	متن بیانات	مفهوم	مکان و زمان بیانات
۱	قدرت نظامی مایه اقتدار است. می‌بینید درباره مسائل موشکی چه جنجالی در دنیا راه می‌اندازند.	قدرت نظامی، مایه اقتدار	بیانات در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع) (۱۳۹۶/۰۲/۲۰)
۲	واقعاً بایستی عوامل اقتدار کشور را حفظ کرد؛ عوامل اقتدار کشور راه، نیروهای مسلح راه، سپاه راه، بسیج راه، عناصر مؤمن و حزب‌اللهی را.	نیروهای مسلح عامل اقتدار کشور	بیانات در دیدار مسئولان نظام (۱۳۹۶/۰۳/۲۲)
۳	اگر شجاعت نباشد، نیروی مسلح به وظیفه خود در هنگامه خطر عمل نخواهد کرد؛ یعنی قادر نخواهد بود.	فقدان شجاعت یعنی ناتوانی در عمل به وظیفه	بیانات در دانشگاه علوم دریایی امام خمینی نوشهر در مراسم دانش‌آموختگی (۱۳۹۴/۰۷/۰۸)
۱۰۶۶	امام عزیزمان، بارها و بارها این را تکرار کرده بودند که سپاه و ارتش، هر دو هستند و باید باشند و تقویت هم بشوند.	تقویت نیروهای مسلح	سخنرانی در مراسم ششمین دوره فرماندهی و ستاد دانشگاه امام حسین (ع) (۱۳۶۸/۰۸/۲۹)

مرحله دوم، کدگذاری محوری

کدگذاری محوری گام دوم نظریه داده‌بنیاد است. در این مرحله، مفاهیم بر اساس شباهت‌ها طبقه‌بندی می‌شوند که به این کار مقوله‌پردازی گفته می‌شود. مقولات دارای قدرت مفهومی بالایی هستند؛ زیرا می‌توانند مفاهیم را بر محور خود جمع کنند. تعداد مفاهیم حاصل از کدهای قبلی به ۸۳۹ مورد و تعداد مقوله‌های فرعی به ۵۱ مورد و تعداد

مقوله‌های اصلی به ۱۵ مورد تلخیص شد. در کدگذاری محوری تمامی مقوله‌های اصلی و فرعی بر اساس الگوی پارادایمی نظریه داده‌بنیاد در شکل شماره ۲ در قالب شش بُعد و بر اساس روابط علی و معلولی طبقه‌بندی شده است. در کدگذاری‌ها تعداد ۱۵ مقوله اصلی در ۱۵ جدول نشان داده شده که برای نمونه یکی از جداول (جدول ۲- مربوط به مقوله اصلی اقتدار) آورده شده است.

جدول ۳: کدگذاری محوری مقوله‌های اصلی و فرعی اقتدار نیروهای مسلح

ردیف	مفاهیم	مقوله	زمان و مکان بیانات	مقوله اصلی
۱	قدرت و توانایی، عامل پیروزی	قدرت و توانایی	سخنرانی در جمع فارغ‌التحصیلان دانشگاه علوم نظامی ۱۳۶۹/۰۷/۱۴	قدرت نظامی
۲	مجموعه نیروهای مسلح نوک پیکان قدرت عظیم ملت، وسیله دفاع از کیان و شرف و شخصیت کشور	قدرت دفاعی	بیانات در مراسم اعطای نشان فتح به تعدادی از فرماندهان عملیات فتح‌المبین و بیت‌المقدس، به مناسبت آزادی خرمشهر ۱۳۶۹/۰۳/۰۳	
۳	قدرت نوآوری و سازندگی	قدرت نوآوری	سخنرانی در پایگاه منطقه دوم نیروی دریایی ارتش در بوشهر ۱۳۷۰/۱۰/۱۲	
۴	تکیه بر نیروی ذاتی، مردم، اعتقاد ایمانی	قدرت ذاتی و درونی	سخنرانی در صبحگاه نظامی پایگاه منطقه دوم دریایی ارتش در بوشهر ۱۳۷۰/۱۰/۱۲	
۵	استحکام بنیان نیروهای مسلح با گذشت زمان	استحکام و توان	سخنرانی در ستاد مشترک ارتش جمهوری اسلامی ایران ۱۳۷۰/۰۵/۰۹	
۶	قدرت معنوی، شهادت‌طلبی، عزم راسخ، اتکا به خدا، ایمان	اقتدار معنوی	بیانات پس از بازدید از ابتکارات و دستاوردهای نظامی نیروی هوایی سپاه ۱۳۸۲/۰۴/۲۹	حوزه‌های اقتدار
۷	اقتدار سازندگی نیروها مقدم بر سایر سازندگی‌ها	اقتدار سازندگی	بیانات در «مانور بزرگ ولایت» ۱۳۷۵/۰۳/۰۳	
۸	تقویت عزم و ایمان و نیرومندی دل	اقتدار ایمانی	بیانات در مراسم مشترک دانشگاه‌های افسری ارتش ۱۳۸۴/۹/۳۰	
۹	حصن و حصار برکشیده ملت و کشور	حصار امنیت	بیانات در دیدار فرماندهان ارشد نظامی و انتظامی ۱۳۸۹/۰۱/۲۲	
۱۰	حصار مستحکم، آسیب‌ناپذیر و غیرقابل نفوذ ملت	حصار ملت	بیانات در مراسم فارغ‌التحصیلی دانشگاه افسری ۱۳۷۵/۰۸/۰۶	حصن و حصار

ردیف	مفاهیم	مقوله	زمان و مکان بیانات	مقوله اصلی
۱۱	حصار نیروهای مسلح باید محفوظ و مستحکم بماند	حصار	بیانات در دیدار فرماندهان ارشد نظامی و انتظامی ۱۳۸۹/۰۱/۲۲	
۱۲	نگهداشت و حفظ حصار نیروهای مسلح	حفظ حصار	بیانات در دیدار فرماندهان ارشد نظامی و انتظامی ۱۳۸۹/۰۱/۲۲	
۱۳	نیروهای مسلح، حصار امنیت	حصن و حصار	بیانات در دیدار فرماندهان و کارکنان ارتش ۱۳۹۶/۰۱/۳۰	

یافته‌های تحقیق

در این بخش، یافته‌های تحقیق مشتمل بر ۱۵ مقوله اصلی و ۵۱ مقوله فرعی آورده شده است.

۱. مقوله آمادگی نیروهای مسلح

بر همگان مشهود است که آمادگی چه در زمان صلح و چه در زمان جنگ، یکی از اساسی‌ترین وظایف هر نیروی مسلح برای جلوگیری از انگیزه سلطه‌طلبی دشمنان است. مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «انگیزه سلطه‌طلبی در سلطه‌گران عالم، در نظام‌های مستکبر به همه ملت‌ها هشدار می‌دهد که ساخت درونی خود و آمادگی‌های لازم را برای تقویت این ساخت به وجود آورند و تقویت کنند» (بیانات، ۱۳۸۷/۰۲/۱۲).

در این تحقیق مشخص شد که اصلی‌ترین مقوله در بین ۱۵ مقوله، همان آمادگی است؛ به عبارت دیگر در مجموعه اندیشه مقام معظم رهبری در خصوص نیروهای مسلح، کلمه آمادگی پرتکرارترین بوده است؛ یعنی بر اساس جدول شماره ۳، تعداد ۱۵ مقوله فرعی از ۵۱ مقوله فرعی به آمادگی نیروهای مسلح مربوط است. همچنین بر اساس این جدول، ۲۰۰ مفهوم از ۸۳۹ مفهوم هم به مقوله اصلی آمادگی مرتبط است. ۱۵ مقوله فرعی آمادگی نیروهای مسلح عبارت‌اند از: آمادگی دفاعی- نظامی، آمادگی سازمانی، آمادگی انسانی، آمادگی تجهیزاتی، آمادگی انقلابی- ارزشی، هوشیاری، آمادگی آموزشی، آمادگی معنوی و آمادگی علمی.

آمادگی دفاعی- نظامی	آمادگی سازمانی	آمادگی انسانی	آمادگی تجهیزاتی	آمادگی انقلابی- ارزشی	هوشیاری	آمادگی آموزشی	آمادگی معنوی	آمادگی علمی
۶۲	۳۱	۲۶	۱۹	۱۵	۱۳	۱۳	۱۱	۱۰

۲. مقوله اتحاد نیروهای مسلح

اتحاد، انسجام و یکپارچگی و پرهیز از تفرقه و قرار نگرفتن نیروهای مسلح در قالب دسته‌بندی‌های سیاسی، در بسیاری از بیانات معظم‌له مشهود است. اتکای متقابل نیروهای نظامی به یکدیگر و عملیات مشترک و ارتقای توان رزمی مشترک، احتمال پیروزی را به‌طور تصاعدی افزون نموده و این‌گونه عملیات به‌عنوان کاربردی‌ترین و مؤثرترین روش عملیات در اغلب جنگ‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد (نریمانی و رجب‌پور، ۱۳۹۴: ۶۸). مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «بایستی قوا با هم همراه باشند، در مسائل اساسی کشور باید زیر یک چتر قرار بگیرند؛ همه؛ نیروهای مسلح همین‌جور، آحاد مردم همین‌جور»^۱ در این تحقیق، مقوله اتحاد نیروهای مسلح شامل سه مقوله فرعی به نام برادری و صمیمیت، همکاری و هماهنگی و وحدت نیروهای مسلح است. همچنین، ۵۶ مفهوم زیربنای سه مقوله فرعی را تشکیل می‌دهد که در جدول ۵ آورده شده است.

جدول شماره ۵: مقوله اتحاد نیروهای مسلح

برادری و صمیمیت	همکاری و هماهنگی	وحدت
۲۲	۱۷	۱۷

۳. مقوله اقتدار نیروهای مسلح

اقتدار ملی تابعی از اقتدار نظامی، علمی، ورزشی، سیاسی، فرهنگی و... است؛ بنابراین شناخت ابعاد اقتدار نیروهای مسلح از منظر مقام معظم رهبری موجب می‌شود تا نیروهای مسلح با اتخاذ راهبرد مناسب موجبات اقتدار ملی روزافزون را فراهم آورند. معظم‌له می‌فرمایند: «با قدرت دفاعی کشور و قدرت نظامی کشور مخالفت می‌کنند؛ با هر آنچه

وسیله قدرت و عنصر اقتدار ملی باشد، دشمنان ما مخالفت می‌کنند.^۱ به‌طور قطع، قدرت نظامی یکی از مهم‌ترین ابعاد قدرت ملی به‌شمار می‌رود. یکی از مهم‌ترین مسائلی که در حوزه قدرت و توانمندی نظامی مطرح است، بررسی و شناخت عناصر مؤثر بر قدرت نظامی و امکان محاسبه قدرت نظامی کشورها است (زرقانی، ۱۳۹۰). در این تحقیق مقوله اقتدار نیروهای مسلح شامل سه مقوله فرعی «قدرت نظامی»، «حوزه‌های اقتدار» و «حصن و حصار نیروهای مسلح» است که در جدول شماره ۶ دیده می‌شود.

جدول شماره ۶: مقوله اقتدار نیروهای مسلح

حوزه‌های اقتدار	قدرت نظامی	حصن و حصار نیروهای مسلح
۲۰	۱۷	۷

۴. مقوله خودکفایی نیروهای مسلح

یکی از مهم‌ترین نیازهای کشورهای در حال توسعه، تصمیم‌گیری در رابطه با چگونگی نوآوری و ابتکار در بخش‌های دفاعی به دلیل گستردگی مأموریت‌ها در بخش‌های مختلف عملیاتی و رزمی، فرماندهی و کنترل، فناوری، ساخت و نگهداری تجهیزات و ادوات نظامی و حتی پشتیبانی و خدمات اداری و مالی یک موضوع کلیدی محسوب می‌شود (دهقانی پوده و هولاسو، ۱۳۹۶). مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «جریان عظیم استعداد و عشق و ابتکار و حرکت در جهت خودباوری و خودکفایی در نیروی هوایی، در کل ارتش، در نیروهای مسلح و در سراسر کشور، یک جریانی است که امروز حتی مخالفین جمهوری اسلامی، دشمنان جمهوری اسلامی هم نمی‌توانند منکر آن بشوند».^۲ در این تحقیق، مقوله خودکفایی نیروهای مسلح مشتمل بر مقوله‌های فرعی سازندگی، خوداتکایی و استقلال، تجهیزات و سلاح و ابتکار است که در جدول شماره ۷ آورده شده است.

جدول شماره ۷: مقوله خودکفایی نیروهای مسلح

تجهیزات و سلاح	خوداتکایی و استقلال	ابتکار	سازندگی
----------------	---------------------	--------	---------

۱. بیانات در مراسم دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه‌های افسری ارتش، ۱۳۹۶/۸/۳

۲. بیانات در دیدار فرماندهان و جمعی از کارکنان نیروی هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۱/۱۱/۱۹

۹	۱۲	۱۴	۱۷
---	----	----	----

۵. مقوله سازمان‌دهی نیروهای مسلح

نبردهای آتی محیطی کاملاً دینامیک بوده و نیازمند سازمانی چالاک و چابک است، تحولات فناورانه و اتوماسیون کردن سیستم فرماندهی و کنترل با به‌کارگیری افراد دانامحور یکی از پیشران‌های اصلی سازمان‌دهی است. مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «در مجموعه‌های نظامی، آن چیزی که فرماندهی را به معنای واقعی کارآمد می‌کند، سازمان‌دهی درست و مستحکم و روان و کامل و زنده و پویا است.^۱ معظم‌له می‌فرمایند: «اساس کار نظام و نیروهای نظامی، نظم و انضباط است. اگر نظم داشتید، هم نیروی انسانی و هم سلاح و هم امکانات شما، به دردتان خواهد خورد»^۲. معظم‌له در جای دیگر می‌فرمایند: «لشکر اگر سازمان‌دهی نداشت، لشکر نیست و اگر ده برابر آن هم آدم باشند، ارزش نظامی ندارد؛ زیرا مثل این است که مسلح نباشند یا مثل این است که اصلاً کسی نباشد»^۳. در جدول شماره ۸ مقوله سازمان‌دهی نیروهای مسلح آورده شده است.

جدول شماره ۸: مقوله سازمان‌دهی نیروهای مسلح

سازمان‌دهی مبتنی بر انضباط	سازمان‌دهی مبتنی بر نظم
۱۱	۱۸

۶. مقوله مأموریت نیروهای مسلح

مأموریت یک سازمان نشان‌دهنده علت یا فلسفه وجودی سازمان است. مأموریت یا فلسفه وجودی نیروهای مسلح، دفاع از مملکت است. مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «آن مجموعه‌ای که اولویت مسئولیت و اصلی‌ترین مأموریت را در زمینه دفاع دارد، نیروهای

۱. بیانات در دیدار با فرماندهان و اعطای آیین‌نامه انضباطی نیروهای مسلح به رئیس ستاد فرماندهی کل قوا،

۱۳۶۹/۱۰/۲۲.

۲. بیانات در مراسم اعطای نشان فتح به فرماندهان سپاه و ارتش در عملیات ظفرمندان بیت‌المقدس، ۱۳۳۸/۷/۵.

۳. سخنرانی در دیدار با مسئولان دفتر نمایندگی ولی‌فقیه در سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۱۳۳۸/۱۱/۷.

مسلح کشورند»^۱. در این تحقیق مقوله کلان مأموریت نیروهای مسلح در قالب سه مقوله فرعی طبقه‌بندی شد؛ یعنی وظایف کلی نیروهای مسلح، وظایف خاص دفاعی، مسئولیت‌های کلی، وظایف دانشگاه‌های نظامی و وظایف مسئولان و فرماندهان ذیل مقوله مأموریت نیروهای مسلح طبقه‌بندی شد.

جدول شماره ۹: مقوله مأموریت نیروهای مسلح

وظایف و مسئولیت‌های کلی	وظایف و مسئولیت‌های خاص دفاعی	وظایف دانشگاه‌های نظامی
۴۸	۲۲	۱۰

۷. مقوله تقویت نیروهای مسلح

مقام معظم رهبری تقویت نیروهای مسلح را به‌عنوان یک مطالبه اصلی مطرح می‌فرمایند. بر اساس بیانات معظم^{له}: «وجود نیروهای مسلح و مطالبه تقویت نیروهای مسلح در هیچ کشوری، فی‌نفسه به معنای جنگ‌طلبی نیست»^۲. حضرت آقا می‌فرمایند: «وقتی که این‌همه دشمنی با ما می‌شود، باید خودمان را تقویت کنیم و خودمان را به اقتدار لازم برسانیم»^۳. همچنین معظم^{له} در جای دیگری می‌فرمایند: «نیروهای مسلح باید با هوشیاری و با مدیریت کارآمد و چابک، توانایی‌های انسانی و تجهیزاتی خود را روزبه‌روز ارتقا دهند و بدانند هر گامی که در جهت تقویت آمادگی‌های نیروهای مسلح برداشته شود، یک عبادت و حسنه در نزد پروردگار متعال است»^۴.

جدول شماره ۱۰: مقوله تقویت نیروهای مسلح

تقویت سخت و کمی	تقویت نرم و کیفی
۲۳	۱۸

۸. مقوله ویژگی‌های نیروهای مسلح

۱. بیانات در مراسم دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه‌های افسری ارتش جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۴/۷/۶.
۲. بیانات در مراسم نظامی مشترک یگان‌های نیروهای مسلح استان فارس، ۱۳۸۷/۲/۱۲.
۳. بیانات پس از بازدید از نمایشگاه دستاوردهای فناوری نانو، ۱۳۹۳/۱۱/۱۱.
۴. بیانات در دیدار فرماندهان قرارگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیاء(ص) ارتش، ۱۳۹۷/۶/۱۱.

ویژگی نیروهای مسلح شامل آن دسته از خصوصیات، امتیازات و افتخارات است که این نیروها را از نیروهای سایر کشورها و سازمان‌ها متمایز می‌کند. مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید: «نیروی مسلح هر کشوری اگر این خصوصیات را داشته باشد یعنی هم کارآمد باشد، هم با ایمان و با روحیه باشد، هم با مردم و در کنار مردم و نه در مقابل آن‌ها باشد برای او مایه زینت و پشتوانه مستحکمی است که می‌تواند به پشتیبانی آن، مناعت و عظمت و عزت خود را حفظ کند»^۱. معظم‌له در خصوص افتخارات نیروهای مسلح می‌فرماید: «امروز نیروهای مسلح، این افتخار را دارند که سرباز امام زمان‌اند»^۲. ایشان در خصوص امتیازات نیروها می‌فرماید: «جوانان عزیز ما در هر بخشی از بخش‌های نیروهای مسلح سرفراز جمهوری اسلامی - به‌عنوان انسان‌هایی که در کنار آمادگی‌های رزمی و در لباس سرباز اسلام، از ایمان و معنویت برخوردارند - یک امتیاز استثنائی در میان همه نیروهای مسلح در سراسر جهان دارا هستند؛ این را قدر بدانید»^۳.

جدول شماره ۱۱: مقوله ویژگی‌های نیروهای مسلح

امتیازات	افتخارات	خصوصیات نیروهای مسلح
۴	۱۴	۱۶

۹. مقوله فرماندهی در نیروهای مسلح

بر طبق بیان مقام معظم رهبری «فرق است بین یک فرمانده نظامی و مدیر یک سازمان یا یک کارخانه یا یک اداره. در فرماندهی، رهبری وجود دارد. جوهر فرماندهی رهبری است. فرماندهی نظامی فقط به ابلاغ آیین‌نامه و دستور نمی‌پردازد، بلکه مجموعه تحت فرماندهی خود را رهبری می‌کند» (مدیری، ۱۳۹۶). دراصل محور اصلی نیروهای مسلح، فرماندهی است. همه آنچه که در نیروهای مسلح، تأثیر و کارایی و بُرندگی دارد چه آنچه مادی است، چه آنچه انسانی است بدون نظام فرماندهی، در حقیقت هیچ‌و‌پوچ و بی‌اثر یا

۱. بیانات در مراسم مانور ذوالفقار، ۱۳۷۶/۷/۵.

۲. بیانات در دیدار اعضای ارتش جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۴/۱/۳.

۳. مراسم تحلیف و اعطای سردوشی در دانشکده افسری امام علی (ع)، ۱۳۸۷/۷/۲۸.

بسیار کم‌اثر خواهد بود. به همین جهت، این ستون فرماندهی در نیروهای مسلح را باید بسیار مستحکم و ثابت کرد^۱. بر اساس کدگذاری بیانات، یکی از مقوله‌ها تحت عنوان فرماندهی نام‌گذاری شد. این مقوله شامل چهار مقوله فرعی خصوصیات فرماندهی، وظایف فرماندهان، اهمیت فرماندهی و رهبری است.

جدول شماره ۱۲: مقوله فرماندهی در نیروهای مسلح

وظایف فرماندهان	خصوصیات فرماندهی	اهمیت فرماندهی	رهبری
۱۲	۱۰	۷	۶

۱۰. مقوله کار و تلاش جهادی

اعتقاد بر آن است که تنها الگوی بومی برآمده از متن انقلاب اسلامی برای پیشبرد بخش‌های مختلف کشور، الگوی جهادی است که پیشرفت‌های شگرف در صنعت موشکی، هسته‌ای، هوافضا، آبادانی و... به آن نسبت داده می‌شود. بر طبق بیانات مقام معظم رهبری: «با حرکت عادی نمی‌شود پیش رفت؛ با حرکت عادی و احیاناً خواب‌آلوده و بی حساسیت نمی‌شود کارهای بزرگ را انجام داد؛ یک همت جهادی لازم است، تحرک جهادی و مدیریت جهادی برای انجام کارها لازم است^۲. کار جهادی یعنی از موانع عبور کردن، موانع کوچک را بزرگ ندیدن، آرمان‌ها را فراموش نکردن، جهت را فراموش نکردن، شوق به کار؛ این کار جهادی است»^۳. دو مقوله فرعی کار و تلاش جهادی در جدول شماره ۱۳ آورده شده است.

جدول شماره ۱۳: مقوله کار و تلاش جهادی در نیروهای مسلح

کار و تلاش مضاعف	کارهای بزرگ
۱۷	۵

۱۱. مقوله مردم‌محوری نیروهای مسلح

۱. بیانات در دیدار با فرماندهان عالی‌رتبه در اعطای آیین‌نامه انضباطی نیروهای مسلح به رئیس ستاد کل

قوا، ۱۳۶۹/۱۰/۲۲.

۲. بیانات در جلسه تبیین سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰.

۳. بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت، ۱۳۹۲/۶/۶.

مردم‌محوری و محبوبیت مردمی نیروهای مسلح به‌عنوان یک عامل اصلی موفقیت این نیروها است. امروز نیروهای مسلح ما از مردم‌اند، با مردم‌اند و برای مردم‌اند. مردمی کردن امنیت و اتحاد و یکپارچگی در دفاع در مقابل مهاجم، خدمت به جامعه و مردم با نیت الهی و قصد قربت و از بین بردن هرگونه عوامل جدایی نیروها از مردم، به‌عنوان عوامل اصلی تأثیرگذار در رابطه جامعه و نیروهای مسلح است که زمینه‌های اعتماد مردم به نیروهای نظامی را فراهم و باعث افزایش محبوبیت نیروهای مسلح در بین مردم شد. معظم‌له می‌فرمایند: «مردم شجاع کشورمان پشتیبان نیروهای مسلح بوده‌اند و هستند»^۱. همچنین در جای دیگر می‌فرمایند: «امروز خوشبختانه نیروهای مسلح نظام جمهوری اسلامی ایران ارتش و سپاه در میان مردم محبوب‌اند»^۲. در این تحقیق مقوله مردم‌محوری شامل دو مقوله فرعی محبوبیت مردمی و پشتیبانی مردمی است (جدول شماره ۱۴).

جدول شماره ۱۴: مقوله مردم‌محوری نیروهای مسلح

محبوبیت مردمی	پشتوانه و پشتیبانی مردمی
۸	۵۱

۱۲. مقوله خدامحوری نیروهای مسلح

سبک مدیریت نیروهای مسلح ایران به‌طور قطع از نوع اسلامی است و به‌جای انسان‌محوری، خدامحوری اساس کار تلقی می‌شود (فاطمی نیک، ۱۳۹۳). معظم‌له می‌فرمایند: «هرچه نیروهای مسلح خودشان را، دل‌های خودشان را، جان‌های پاکیزه خودشان را با یاد خدا و ذکر خدا و معنویات مأنوس‌تر کنند، توانایی آن‌ها بیشتر خواهد شد، قدرت بازدارندگی آن‌ها بیشتر خواهد شد»^۳. معظم‌له می‌فرمایند: «ما بر قدرت‌های بزرگ غالب

۱. بیانات در مراسم مشترک نیروهای مسلح کرمانشاه، ۱۳۹۰/۰۷/۲۱.

۲. بیانات در مراسم اعطای سردوشی در دانشگاه دریایی امام خمینی (ره) و دانشگاه علوم و فنون دریایی سپاه نوشهر، ۱۳۷۸/۰۲/۲۹.

۳. بیانات در دیدار نیروهای مسلح استان خراسان شمالی ۱۳۹۱/۷/۲۱.

شدیم؛ با اینکه آن‌ها بیش از ما مسلح بودند و بیش از ما پول داشتند. این، به برکت ایمان به خدا بود^۱.

جدول شماره ۱۵: مقوله خدامحوری نیروهای مسلح

معنویت	ایمان	ارزش‌های اسلامی
۱۷	۲۰	۲۴

۱۳. مقوله کسب تجربه

امروزه نباید چرخ را از نو اختراع کرد و استفاده از تجارب به‌عنوان منبعی برای کسب دانش است.

مقام معظم رهبری در خصوص تجارب جنگ می‌فرمایند: «جنگ، میدان تجربه و میدانی برای قوی‌تر شدن بود؛ اما همه فرصت‌ها و اراده‌ها و نیروها را به خود جذب می‌کرد. امروز این فرصت در اختیار نیروهای مسلح ماست»^۲. معظم‌له در خصوص درس‌آموزی می‌فرمایند: «صفحه جنگ و صفحه هشت سال تجربه، در پیش روی ما گشوده شده است. این صفحه را ببینید و یک بازنگری بکنید: «ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ»: دوباره نگاه کنید، ببینید چه خبر است. میدان جنگ چه خبر بود؟ چگونه می‌توانست باشد و چرا آن‌طور نشد؟ به خودمان برگردیم و درس بگیریم. باید از آنچه که گذشته و پشت سر ماست، درس بگیریم و می‌توانیم درس بگیریم»^۳. مقوله کسب تجربه شامل دو مقوله فرعی است که در جدول ۱۶ آورده شده است

جدول شماره ۱۶: مقوله کسب تجربه نیروهای مسلح

حوزه‌های تجربه‌اندوزی	درس‌آموزی
۱۰	۸

۱۴. مقوله تعاملات نیروهای مسلح

۱. بیانات در دیدار با جمعی از ائمه جمعه کشورهای نامیبیا، موزامبیک، آفریقای جنوبی و لسوتو، ۱۳۶۸/۱۲/۰۳.

۲. سخنرانی در جمع دانشجویان و فارغ‌التحصیلان دانشگاه علوم نظامی، ۱۳۶۸/۰۷/۱۴.

۳. بیانات در مراسم اعطای نشان فتح به فرماندهان و نیروهای ارتش و سپاه در عملیات کربلای ۵ و ۱۳۶۸/۱۱/۰۵.

امروزه حیات سازمان‌ها در شرایط پیچیده و رقابتی، مستلزم تعاملات سازنده با آنها با هم می‌باشند. معظم^{له}، درباره تعامل با دستگاه‌های علمی می‌فرمایند: «خوشبختانه نیروهای مسلح در بخش‌های مختلف، خودشان یا بالمباشره یا با برنامه‌ریزی و با استفاده از دستگاه‌های علمی و فناوری توانسته‌اند کارهای بزرگی بکنند و این کار باید ادامه پیدا کند»^۱. ایشان در خصوص تعامل با دانشگاه می‌فرمایند: «عقیده‌ام این است که مسئولین باید در دانشگاه‌ها شرکت کنند؛ رؤسای سه قوه، مسئولین میانی، رئیس صداوسیما، مسئولین سپاه و نیروهای مسلح؛ این‌ها بروند با دانشجویها جلسه بگذارند و حرف‌های گفتنی دانشجویها را بشنوند»^۲. در جدول ۱۷ مقوله تعاملات آورده شده است.

جدول شماره ۱۷: مقوله تعاملات نیروهای مسلح

تعاملات درون سازمانی	تعاملات برون سازمانی
۶	۳

۱۵. دستاوردهای نیروهای مسلح برای انقلاب

نیروهای مسلح به‌عنوان یکی از زیرسیستم‌های کشور توانسته‌اند دستاوردهایی همانند استقلال، پیروزی، امنیت، عزت و اقتدار را برای کشور به ارمغان بیاورند. مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «همه نیروهای مسلح چه نظامی و چه انتظامی، چه ارتش و چه سپاه، چه کمیته و چه شهربانی و ژاندارمری و پشت سر همه این‌ها، بسیج عظیم مردمی، باید آمادگی خود را نیز برای دفاع نظامی از دستاوردهای انقلاب حفظ کنند»^۳. معظم^{له} در خصوص پیروزی می‌فرمایند: «نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران جان‌فدایان فضائل‌اند و برای تثبیت فضائل انسانی و ارزش‌های الهی است که تمرین و مقاومت می‌کنند و در میدان‌ها می‌ایستند؛ این است آن چیزی که درنهایت، پیروزی

۱. بیانات در دیدار جمعی از فرماندهان و کارکنان ارتش جمهوری اسلامی ایران به مناسبت روز ارتش، ۱۳۹۴/۰۱/۳۰.

۲. بیانات در دیدار دانشجویان، ۱۳۹۱/۰۵/۱۶.

۳. بیانات در دیدار با جمع کثیری از پاسداران، در سالروز میلاد امام حسین (ع) و روز پاسدار، ۱۳۶۸/۱۲/۱۰.

قطعی و قاطع را به دست خواهد آورد»^۱. ایشان در خصوص استقلال می‌فرمایند: «ما نگاه نمی‌کنیم که این و آن چه می‌گویند تا دستورالعمل خود را از گفته قدرت‌ها انتخاب کنیم. ما مصالح ملت و کشور و بینش درست و استدلال صحیح را چراغ راه خودمان قرار می‌دهیم. اتکای ما به خدا و به این ملت بزرگ است و شما نیروهای مسلح، بازوان نیرومند و پنجه‌های قوی این ملت بزرگ هستید»^۲. ایشان در خصوص عزت می‌فرمایند: «شما مایه عزت کشور خود و ملت خود هستید». ایشان در خصوص اقتدار ملی می‌فرمایند: «یک پایه اقتدار ملی، در نیروهای مسلح است»^۳. در جدول شماره ۱۸ مقوله دستاوردها به همراه پنج مقوله فرعی آورده شده است.

جدول شماره ۱۸: مقوله دستاوردهای نیروهای مسلح

امنیت ملی	پیروزی	استقلال	اقتدار ملی	عزت ملی
۳۱	۲۶	۱۷	۱۶	۱۰

نتیجه‌گیری

بدون شک قدرت نظامی جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین عوامل بازدارندگی و جلوگیری از جنگ بوده است و در این میان آمادگی نیروهای مسلح در ابعاد مختلف، در مرکزیت قدرت نظامی-دفاعی کشور قرار دارد. کلیه بیانات مقام معظم رهبری با محوریت نیروهای مسلح از بدو زعامت معظم^{له} که در قالب نرم‌افزار حدیث ولایت موجود است، کدگذاری شد و تعداد این کدهای اولیه به ۱۰۶۶ مورد رسید؛ همچنین تعداد مفاهیم، مقوله‌های فرعی و مقوله‌های اصلی به ترتیب شامل ۸۳۹، ۵۱ و ۱۵ مورد رسید. مقام معظم رهبری عمده‌ترین بیانات خود در حوزه نیروهای مسلح را به آمادگی اختصاص داده‌اند؛ به عبارت دیگر، پس از کدگذاری داده‌ها، پرتکرارترین واژه معظم^{له} در حوزه نیروهای مسلح همان «آمادگی» است؛ بنابراین، این مقوله به‌عنوان پدیده محوری تحقیق در

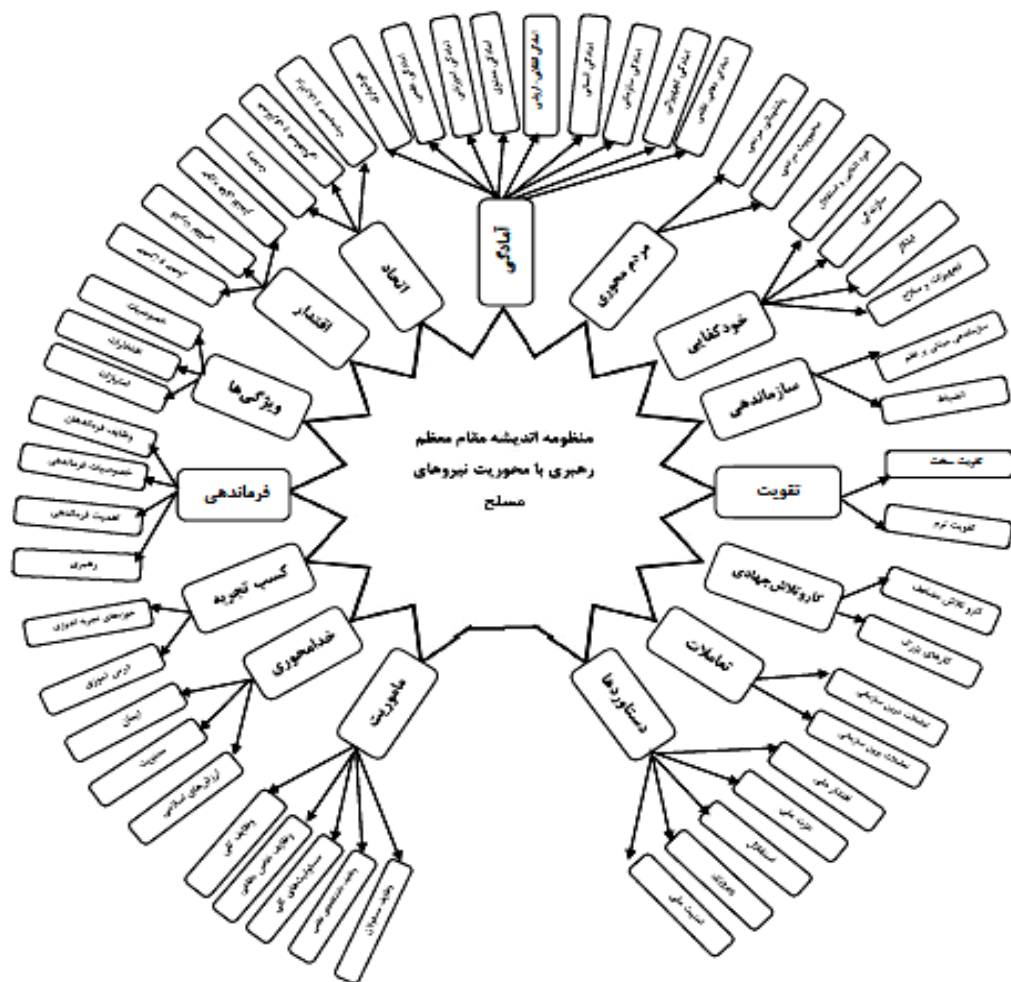
۱. بیانات مراسم تحلیف و اعطای سردوشی در دانشکده افسری امام علی (ع)، (ع)، ۱۳۸۷/۰۷/۲۸.

۲. بیانات در مراسم فارغ‌التحصیلی دانشجویان دانشگاه افسری و اعطای سردوشی به دانشجویان جدید، ۱۳۷۳/۰۷/۱۳.

۳. بیانات در دیدار با فرماندهان و گروهی از پرسنل ارتش به مناسبت روز ارتش جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۰/۰۱/۲۸.

نظر گرفته شد. از طرفی، تقویت نیروهای مسلح، کار و تلاش جهادی، خدامحوری و انجام مأموریت مقوله‌هایی هستند که آمادگی نیروهای مسلح را ارتقا خواهند داد و بدون تقویت نیروها و عدم تلاش و غفلت از خدا و سستی در انجام مأموریت، هیچ‌گونه آمادگی وجود نخواهد داشت. از طرفی تعاملات نیروهای مسلح و حرکت بر اساس ویژگی‌های سیستم‌های باز، مردم محوری و اتحاد آن‌ها هم می‌توانند آمادگی آن‌ها را به‌روز کنند. سایر مقوله‌ها همانند سبک فرماندهی، کیفیت سازمان‌دهی، کسب تجارب، خودکفایی و ویژگی‌های درونی آن‌ها هم در آمادگی نقش دارند. درنهایت، از منظر مقام معظم رهبری، آمادگی نیروهای مسلح در اقتدار نیروهای مسلح متجلی می‌شود و هرچقدر آمادگی‌ها زیاد شود، قدرت و اقتدار نظامی ارتقا خواهد یافت و این اقتدار نظامی هم دستاوردهایی برای کشور خواهد داشت که این دستاوردها بر اساس اندیشه مقام معظم رهبری عبارت‌اند از: پیروزی، استقلال، امنیت ملی، عزت ملی و اقتدار ملی. در شکل شماره ۱، منظومه اندیشه مقام معظم رهبری با محوریت نیروهای مسلح مشتمل بر ۱۵ مقوله اصلی و ۵۱ مقوله فرعی به تصویر کشیده شده است.

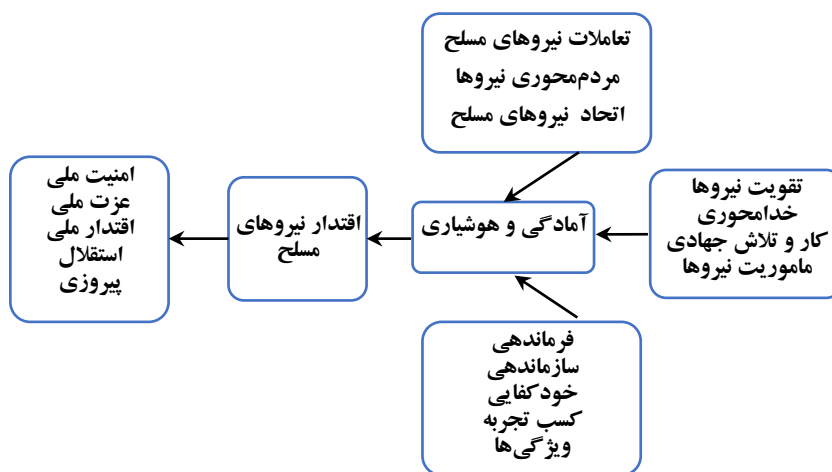

شکل شماره ۱: منظومه اندیشه مقام معظم رهبری درباره آمادگی دفاعی-نظامی

الگوی اندیشه مقام معظم رهبری درباره آمادگی دفاعی-نظامی

در کدگذاری محوری مشخص شد که مقوله آمادگی دفاعی که در سرتاسر بیانات مشهود است؛ بنابراین این مقوله به‌عنوان پدیده محوری انتخاب شد و سپس ۱۴ مقوله دیگر به این مقوله پیوند زده شد. همچنین بر اساس اندیشه مقام معظم رهبری، مقوله اقتدار به‌عنوان تنها راهبرد اصلی در پاسخگویی به مقوله آمادگی در نظر گرفته شد؛ به عبارت دیگر، آمادگی دفاعی در اقتدار نیروهای مسلح متجلی می‌شود. همچنین در این تحقیق به دنبال شناسایی شرایط علی

موجد آمادگی دفاعی بودیم. شرایط علی آمادگی دفاعی عبارت‌اند از: تقویت نیروهای مسلح، خدامحوری، کار و تلاش جهادی و مأموریت نیروهای مسلح. همچنین تعاملات نیروهای مسلح، مردم‌محوری و اتحاد نیروهای مسلح به‌عنوان عوامل زمینه‌ای مؤثر در آمادگی دفاعی در نظر گرفته شد و از طرفی فرماندهی، سازمان‌دهی، خودکفایی و تجربه به‌عنوان شرایط مداخله-گر مؤثر در آمادگی در نظر گرفته شد. درنهایت تمرکز بر راهبرد اقتدار منجر به امنیت ملی، استقلال و پیروزی، عزت و اقتدار ملی می‌شود. به‌طور کلی از بین ۱۵ مقوله تحقیق، چهار مقوله به‌عنوان شرایط علی، سه مقوله به‌عنوان شرایط زمینه‌ای، پنج مقوله به‌عنوان شرایط مداخله‌گر، یک مقوله به‌عنوان راهبرد، یک مقوله به‌عنوان پیامد اجرای راهبرد و یک مقوله هم به‌عنوان پدیده محوری تحقیق در نظر گرفته شد. لازم به ذکر است که پیامد اصلی این مدل همان دستاوردهای نیروهای مسلح است که مشتمل بر استقلال، پیروزی، عزت، اقتدار و امنیت ملی است (شکل شماره ۲).

شکل ۲: الگوی اندیشه مقام معظم رهبری با محوریت نیروهای مسلح

پیشنادهای حاصل از تحقیق

- با توجه به اینکه آمادگی انسانی، مهم‌ترین بعد آمادگی از منظر مقام معظم رهبری است، نظام مدیریت نیروی جهادی دانا در ستاد کل ایجاد و به طرق مختلف از جمله عضوگیری، پاک‌ترین و با استعدادترین نیروی انسانی وارد نیروهای مسلح شوند.
- پیشنهاد می‌شود قراردادهای ساخت تجهیزات بین نیروهای مسلح و دانشگاه‌های برتر از طریق وزارت دفاع منعقد شود تا ضمن سوق دادن دانشگاه‌ها به چرخه حل مسئله از ظرفیت جوانان در گام دوم انقلاب استفاده شود.
- پیشنهاد می‌شود جهت جامعه‌پذیری دینی نیروهای نظامی، دوره‌های مطالعاتی آثار شهید مطهری توسط واحدهای عقیدتی - سیاسی به‌طور مرتب برگزار شود.
- با توجه به اینکه اماکن نیروهای مسلح زیاد است و برخی از این اماکن بلااستفاده است، بنابراین در راستای جهش تولید و با اجاره دادن این اماکن، هم به اقتصاد مقاومتی و هم به اشتغال کمک کنند و همچنین در مواقع بحران به تولید کالاهای ضروری کشور بپردازند.
- تجربیات حوزه موشکی، هوافضا، جنگ سوریه و عراق مستند و در سایر حوزه‌های نیروهای مسلح جاری و ساری شود تا شاهد درخشش‌های جدید باشیم.
- پژوهشگر فقید مرحوم سردار سوداگر (۱۳۹۰) بیان داشت: «در آسیب‌شناسی انتقال «میراث دفاع مقدس» به نسل‌های بعد، اشکال کار ما از زمانی شروع شد که درب پادگان‌ها را بستیم و اطراف خود حصار کشیدیم تا کسی وارد آن‌ها نشود». با توجه به اینکه نیروهای مسلح ما مردمی است، بنابراین پیشنهاد می‌شود که مراکز فرهنگی نیروهای مسلح در اختیار مردم قرار گیرد تا امکان تعامل با مردم بیشتر شده و پژوهشگران هم سوژه‌های دفاعی را از نزدیک رصد کنند و به تولید دانش دفاعی بپردازند.
- مقام معظم رهبری فرمودند که «باید پیروزی این جنگ را تا ۱۰۰، ۲۰۰ سال آینده حس کنیم و این نمی‌شود، مگر با شکافتن ذره‌ذره سلول‌های این جنگ»؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود مستندسازی حوزه دفاع مقدس و استفاده از معارف این حوزه با هدایت ستاد کل در دستور کار قرار گیرد.

الف. منابع فارسی

- امام خمینی، *صحیفه امام*، جلد ۲۱.
- بیانات مقام معظم رهبری، نرم افزار حدیث ولایت.
- بابایی مجرد، حسین (۱۳۹۵)، مدیریت جهادی: کنش جهادی و نظریه دیوان سالاری، *نامه دفاع*، شماره ۴۱
- بیابان‌گرد، اسماعیل (۱۳۹۲)، *روش‌های تحقیق در علوم انسانی و اجتماعی*، تهران: انتشارات مهربان.
- دانایی فرد، حسن؛ الوانی، سید مهدی و آذر، عادل (۱۳۸۶)، *روش‌شناسی تحقیق کیفی در مدیریت*، انتشارات صفار، صص ۲۲ - ۱۰.
- دهقانی پوده، حسین؛ پاشایی، امین (۱۳۹۶)، تحلیل تعامل عوامل مؤثر بر نوآوری سازمان‌های دفاعی با استفاده از مدل‌سازی ساختاری تفسیری، *فصلنامه مدیریت نظامی*، سال ۱۷، شماره ۳، صص ۶۷-۱۹.
- رشید زاده، فتح‌الله (۱۳۹۳)، بررسی امنیت نظامی در گفتمان فرماندهی معظم کل قوا امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، *فصلنامه مدیریت نظامی*، شماره ۵۴، سال چهارم، صص ۷۰-۲۹.
- زرقانی، سید هادی (۱۳۹۰)، تحلیل و ارزیابی متغیرها و شاخص‌های قدرت نظامی، *فصلنامه راهبرد دفاعی*، دوره ۶، شماره ۲۳، صص ۱۱۳-۷۷.
- سلمانی، احمد؛ نظامی‌پور، قدیر؛ حاتمی، حمیدرضا و فخری، مجید (۱۳۹۷)، الزامات دیدبانی بر اساس بیانات مقام معظم رهبری، *فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک*، سال ۱۷، شماره ۷۸، صص ۳۶۷-۳۴۳.
- سلوکی، عباس (۱۳۹۵)، *آمادگی دفاعی و آثار آن از دیدگاه قرآن*، بازیابی در ۹۷/۵/۴ از kayhan.ir
- سوداگر، احمد (۱۳۹۰)، *تصور دانشگاه از دفاع مقدس، مجله معارف*، شهریور ۱۳۹۰، شماره ۸۷.
- فاطمی نیک، امین (۱۳۹۳)، *خدا محوریت رکن مدیریت اسلامی است*، بازیابی در ۹۷/۵/۴ از iqna.ir
- فقیهی، ابوالحسن و علیزاده، محسن (۱۳۸۴)، روایی در تحقیق کیفی، *فرهنگ مدیریت*، شماره ۹، صص ۲۰-۵.
- عصاریان‌نژاد، حسین و صنیعی، محمدحسین (۱۳۸۶)، مدیریت آسیب و کارآمدی دفاعی، *فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک*، سال هشتم، شماره ۳۰، صص ۱۳۰-۷۸.
- قاضی میرسعید، سید علیرضا؛ فرتوک‌زاده، حمیدرضا؛ ولیوند زمانی، حسین؛ جعفری، سید اصغر

- و باقری، ابوالفضل (۱۳۹۶)، تحلیل مضمون ساخت درونی قدرت نیروهای مسلح برای جنگ‌های آینده از منظر فرماندهی معظم کل قوا، فصلنامه مدیریت نظامی، سال هفدهم، شماره ۴، ص ۷۷-۱۰۰.
- کمالی، روزبه و خیراندیش، مهدی (۱۳۹۶)، الگوی توسعه آمادگی دفاعی کارکنان نیروهای مسلح، فصلنامه مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی، سال اول، شماره ۱، بهار ۹۶، صفحه ۵ تا ۳۳.
- مرادی، فرج‌الله؛ مهاجر، رضا؛ شهریور، محمود و میرزاپور، جعفر (۱۳۹۹)، راهبردهای توانمندسازی «فرماندهی و مدیریتی» نسل جوان نیروهای مسلح از منظر مقام معظم رهبری، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، سال ۱۸، شماره ۷۹، ص ۲۷۸-۲۵۳.
- نریمانی، علیرضا و رجب‌پور، مجید (۱۳۹۴)، تأثیر هم‌افزایی فراحوزه‌ای و فراسازمانی نیروهای مسلح ایران بر امنیت و بازدارندگی، فصلنامه علوم و فنون نظامی، سال دهم، شماره ۳۰، ص ۸۶-۶۵.
- نظری‌پور، مهدی (۱۳۸۶)، جایگاه نیروهای مسلح در نظام اسلامی، مجله حصون، شماره ۱۱، ص ۱۴۷-۱۳۶.

ب. منابع انگلیسی

- Bissett, R. L (2009), An Assessment of the Research association's core competencies for practicing culinologists. *Journal of Public personnel management*: 121-151.